

Prosopagnosi – oförmåga att känna igen ansikten

r Prosopagnosi, som förekommer hos uppskattningsvis ca 2 procent av befolkningen, innebär oförmåga att känna igen ansikten. Detta är ett förhållandevis betydelselöst fenomen, men kännedomen om det kan nyansera och fördjupa en psykiatrisk diagnos, såsom i artikelns fallbeskrivning.

GUNNAR HÖST
pensionerad barnpsykiater

■ För några år sedan fick jag genom handlingarna kännedom om ett barnavårdsärende av en ganska speciell karaktär. Det rörde sig om en tidigt förtidspensionerad, socialt isolerad kvinna som vid 28 års ålder fick sitt första barn. Hon tedde sig på BB misstänksam och psykiskt instabil, och socialtjänsten ordnade därför några timmars hemtjänst per dag till stöd med praktiska angelägenheter.

Problem i samspelet med sitt barn

Hemhjälpen förvånades över att modern aldrig tog ögonkontakt med barnet. Socialtjänsten engagerade därför två familjeterapeuter som under fyra till fem veckor observerade samspelet mellan mor och barn, och samtidigt, dock utan framgång, försökte vägleda modern i hennes bemötande av barnet. Problemet gällde inte bara ögonkontakten utan hennes förhållande till barnet över huvud taget. Hon kunde hålla det bortvänt från sig, gullade aldrig med det, förstod inte vilka behov det uttryckte. Barnet sökte och fick emellertid god ögonkontakt med andra – verkade ha fäst sig mera vid hemhjälpen än vid modern. Hemhjälpen föresatte sig att »ingen dag lämna pojken utan att ha fått ett leende från honom«.

Omedveten om den egna oförmågan

Modern ansåg själv att hon tog hand om sitt barn på ett fullgott sätt och upplevde socialtjänstens intervention som kränkande intrång. Hos socialtjänsten var man allvarligt oroad. När barnet var 9 månader gammalt fick man det utrett på barnpsykiatrisk klinik, där tidigare gjorda iakttagelser endast kunde bekräftas, och prognosen utan behandling bedömdes som dystert. Socialtjänsten remitterade modern till psykiater, men där ansåg hon sig inte ha några problem, och man kom ingenstans.

För socialtjänsten var moderns oförmåga till ögonkontakt en detalj bland

flera i vad som uppfattades som brister i samspelet mellan mor och barn.

Visuell störning en orsak?

I efterhand har jag, vägled av Oliver Sacks' fallbeskrivning av mannen som förväxlade sin hustru med en hatt [1], undrat om denna oförmåga hos modern att ta ögonkontakt med barnet berodde på en visuell störning av samma slag som Sacks beskriver, prosopagnosi – oförmåga att känna igen ansikten. Sacks' patient var en socialt välfungerande musikpedagog med vissa egenheter – han kände inte igen sina elever förrän de började tala, han kunde under promenader klappa parkeringsautomater av äldre modell »på huvudet«, och ibland kunde han tilltala kulformade möbel- och inredningsdetaljer. Hos Sacks' patient rörde det sig även om en mera omfattande visuell agnosi: Förevisad en ros beskrev han »ett hoprullat rött föremål«, men så snart han kände doften kom namnet. Av anamnesen framgick att det rörde sig om ett progredierande förlopp, som längre fram visade sig vara orsakat av en intrakraniell tumör eller degenerativ process, som emellertid enbart drabbade det visuella området – patienten var i aktivt arbete till den dag han dog. Sacks refererar vidare helt kort en beskrivning han hittat av ett liknande fall, där patienten efter ett skalltrauma inte kunde känna igen sina närmastes ansikten, men han kunde känna igen andra genom detaljer – exempelvis ett födelsemärke, blinktics, särpräglad kroppstyp.

Andra paralleller i litteraturen

Gunilla Gerlands självbiografiska »En riktig människa« [2] skildrar hennes livslopp fram till dess hon 30 år gammal fick diagnosen autism och hur detta på ett avgörande och befriande sätt förändrat hennes tillvaro. Av boken framgår, förutom att uppväxtmiljön var ytterst disharmonisk, att hon så långt tillbaka hon kunde minnas haft svårt att känna igen ansikten, även föräldrarnas om hon varit borta från dem någon kortare peri-

ILLUSTRATION: IBL, SCIENCE PHOTO LIBRARY

od. Hon var ur stånd att »läsa« ansikten och råkade därför illa ut bland andra barn. Inne i klassrummet kände hon igen klasskamraterna till utseendet genom detaljer som hårfärg, frisyr och ansiktskonturer, men var ur stånd att identifiera dem ute på rasterna. Även som vuxen, i en aktiv tillvaro där föreläsarverksamhet varvas med kvalificerad utbildning, kan hon ha svårt att känna igen ansikten, hon »ser med öronen« – jämför Sacks' patient.

Beskrivet som en genetisk variant

»Der Spiegel« hade förra sommaren en artikel om prosopagnosi [3]. Sacks' namn nämns inte. Fenomenet presenteras här som en genetisk variant. Det första fallet av medfödd prosopagnosi skulle ha publicerats 1976. I artikeln refereras till pågående forskning, dels vid Institut für Humangenetik i Münster (där forskarens make, även han medicinare, visat sig vara prosopagnostiker), dels i Bochum, där man inriktar sig på att neurofysiologiskt avbilda vad som sker när försökspersonen förevisas ett ansikte han tidigare sett. Man har funnit påfallande skillnader beroende på om denne var prosopagnostiker eller inte.

Skattningar anslår att fenomenet förekommer hos ca 2 procent av befolkningen. Att det så föga uppmärksammas

– det manifesterar sig oftast som »egenheter« eller träder rent slumpmässigt i dagen – anses bero på att det vanligen väl kompenseras med olika strategier och med andra referensmått än dem de flesta av oss använder. I stället för att blixtsnabbt registrera ett ansikte med dess proportioner som en helhet måste prosopagnostikern inpräglade ansiktets detaljer var för sig – därav den flackande blicken, som när den förekommer hos små barn kan väcka misstanke om autism.

Tydliggör hjärnans funktion

Så långt »Der Spiegel«. Man gör sig några reflektioner. Studiet av prosopagnosi kan öka vår kännedom om hur hjärnan fungerar. Kliniskt torde fenomenet i sig vara lika betydelselöst som färgblindhet, men kanhända ger det sig till känna i Extremsituationer som vid hjärnskada eller -sjukdom (Sacks' patient), när en redan psykiskt skör, nyförlost kvinna (min patient den 28-åriga mamman) konfronteras med ett ansikte hon har svårt att lära känna, nämligen barnets, eller när utvecklingen under barnåren störs till följd av bristande omsorg och stimulans (Gerland).

Kännedomen om prosopagnosi torde någon gång kunna nyansera och fördjupa en psykiatrisk diagnos, men den kan också ge oss en aha-upplevelse när vi i vardagslivet möter en person med »flackande blick«.

Referenser

1. Sacks O. Mannen som förväxlade sin hustru med en hatt. Stockholm: Prisma; 1987.
2. Gerland G. En riktig människa. Stockholm: Cura; 1996.
3. Traufetter G. Welt voller Fremder. Der Spiegel 24/03: 140.

Särtryck

Läkartidningen

I samband med 1994 års handikappreform beslutade riksdagen att stimulera utvecklingen av rehabilitering och habilitering med 1,4 miljoner kronor, bidrag som Socialstyrelsen fördelade och följde upp. Ett axplock av de medicinskt fokuserade projekt som bedömts vara av riksintresse har presenterats som separata artiklar i Läkartidningen under 1996 och 1997 och i serieform under 1999–2001.

Denna serie har nu samlats i ett särtryck, som av Socialstyrelsens projektgrupp kompletterats med två rapporter som inte redovisats i tidningen. Särtrycket täcker ett brett spektrum av rehabiliteringen och habilitering, t ex vid slaganfall, demens och svåra hjärnskador, för barn med särskilda behov och de många små grupperna med ovanliga funktionshinder.

Skriften har distribuerats av Socialstyrelsen. En mindre upplaga finns att beställa från Läkartidningen.

Priset är 85 kronor

Habilitering och rehabilitering

Beställer härmed.....ex av Habilitering och rehabilitering

.....
namn

.....
adress

.....
postnummer

.....
postadress

**Insändes till Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm**

Faxnummer: 08-20 74 35

**www.lakartidningen.se
under särtryck, böcker**